

GEMODIALIZDAGI BEMORLARDA STOMATOLOGIK KASALLIKLARNING KLINIK DIAGNOSTIKASI

Olimova Dildora Vohid qizi
Tayanch doktorant
Buxoro davlat tibbiyot instituti,
olimova.dildora@bsmi.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada gemodializdagi bemorlarda uchraydigan asosiy stomatologik kasalliklarning klinik diagnostikasi yoritilgan. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, bu bemorlarda og'iz bo'shlig'ida keng tarqalgan muammolar – kserostomiya, uremik stomatit, paradontal kasalliklar va osteodistrofiya – immunitetning pasayishi va metabolik o'zgarishlar bilan bog'liq. Maqolada kasalliklarning tashxislash usullari, ularni differensial tashxis qilish va asosiy diagnostik mezonlar batafsil bayon etilgan. Gemodializdagi bemorlarning og'iz bo'shlig'idagi o'zgarishlarini erta aniqlash va to'g'ri tashxis qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu holatlarning rivojlanishi bemorning umumiy sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Kalit so'zlar: Gemodializ, stomatologik kasalliklar, klinik diagnostika, uremik stomatit, kserostomiya, Paradontal kasalliklar, osteodistrofiya

Kirish. Bugungi kunda gemodializga muhtoj bo'lgan bemorlarning soni ortib bormoqda. Surunkali buyrak kasalligi (SBK) dunyo bo'ylab keng tarqalgan bo'lib, uning oxirgi bosqichi – buyrak yetishmovchiligi bo'lib, bunday bemorlar hayotini saqlab qolish uchun gemodializga muhtoj bo'ladilar. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, SBK bilan kasallanganlar orasida gemodializga ehtiyoj sezadigan bemorlar soni har yili o'rtacha 6-8% ga oshmoqda[1.2].

Gemodializ buyrak yetishmovchiligi bilan kasallangan bemorlar uchun eng keng tarqalgan muolajalardan biri bo'lib, u tanadan ortiqcha toksinlar, elektrolitlar va suyuqlikni chiqarib tashlashga yordam beradi. Biroq, uzoq muddatli gemodializ muolajalari natijasida bemor organizmida turli o'zgarishlar yuzaga keladi. Ayniqsa, elektrolitlar muvozanatining buzilishi, immunitetning pasayishi

va suyak to'qimalarining zaiflashishi og'iz bo'shlig'i salomatligiga bevosita ta'sir qiladi[3.4].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, gemodializdagi bemorlar orasida og'iz bo'shlig'i kasalliklari juda keng tarqalgan:

- Kserostomiya (og'iz qurishi) – 30-60%
- Paradontal kasalliklar (gingivit va parodontit) – 50-80%
- Uremik stomatit – 20-40%
- Osteodistrofiya va suyak rezorbsiyasi – 25-50%
- Kandidoz va boshqa qo'ziqorin infeksiyalari – 20-35%

Bunday kasalliklarning yuqori uchrash darajasi gemodializ bemorlarining umumiy salomatligi bilan bog'liq bo'lib, buyrak yetishmovchiligi natijasida immunitet zaiflashishi va metabolik o'zgarishlar sodir bo'lishi bilan izohlanadi[2.4].

Gemodializdagi bemorlarda og'iz bo'shlig'i kasalliklarining yuqori darajada uchrashiga quyidagi omillar sabab bo'ladi:

1. So'lak ajralishining kamayishi – Dializ jarayoni tanadan ortiqcha suyuqlikni olib tashlagani sababli so'lak ishlab chiqarish kamayadi.
2. Elektrolit disbalansi – Kaltsiy va fosfor muvozanatining buzilishi jag' suyaklarining zaiflashishiga olib keladi.
3. Uremik toksinlarning to'planishi – Qon tarkibida to'planib qoladigan toksik moddalarning ko'payishi og'iz shilliq qavati yallig'lanishiga sabab bo'ladi.
4. Immunitetning pasayishi – Gemodializ bemorlarida immun tizimi zaiflashgani sababli infeksiyalar tez-tez uchraydi.
5. Oziqlanish buzilishi – Temir, vitamin D, B12 yetishmovchiligi og'iz bo'shlig'ining holatiga ta'sir qiladi.

Yuqoridagi omillar sababli, gemodializdagi bemorlar stomatologik kasalliklarga nisbatan ancha moyil bo'lib, ularni doimiy kuzatish va profilaktika tadbirlari amalga oshirilishi zarur.

Gemodializdagi bemorlarda stomatologik kasalliklarning klinik diagnostikasi

Gemodializ bemorlarida uchraydigan stomatologik muammolarni aniqlash uchun kompleks diagnostik yondashuv talab etiladi. Klinik tashxis qo‘yishning asosiy bosqichlari anamnez yig‘ish, vizual tekshiruv, maxsus laborator va instrumental tadqiqotlar yordamida kasalliklarni aniqlashdan iborat.

Birinchi bosqichda bemorning umumiy ahvoli, gemodializ davomiyligi va stomatologik shikoyatlari o‘rganiladi. Og‘iz qurishi, milklarning qonashi, og‘riq yoki yallig‘lanish kabi belgilar bemorning klinik holatini baholashda muhim rol o‘ynaydi. Vizual tekshiruvda og‘iz shilliq qavatining rangi, strukturasi, til va milklarning shishishi hamda qonash darajasi aniqlanadi.

Kserostomiya diagnostikasida bemorning sub‘ektiv shikoyatlari bilan bir qatorda, ob‘ektiv baholash ham amalga oshiriladi. So‘lak sekretsiasining kamayishi maxsus testlar orqali aniqlanib, til va shilliq qavatning quruqlik darajasi baholanadi.

Paradontal kasalliklarni aniqlashda Paradontal cho‘milgich yordamida milklarning qonash darajasi va gingival cho‘ntak chuqurligi o‘lchanadi. Ushbu usul yordamida gingivit va parodontitning rivojlanish bosqichi aniqlanadi.

Tish kariesini tashxislash vizual baholash, rentgenografiya va maxsus indikator suyuqliklari yordamida amalga oshiriladi. Ayniqsa, rentgenografiya kariesning dastlabki bosqichlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Uremik stomatit tashxisida og‘iz shilliq qavatidagi o‘zgarishlar, eroziyalar va og‘riqning mavjudligi baholanadi. Nafas hididan ammiakning sezilishi ham bu kasallikning tipik belgilaridan biri hisoblanadi.

Og‘iz bo‘shlig‘idagi infeksiyalarni tashxislash uchun bakteriologik ekish va mikroskopik tekshiruvlar qo‘llaniladi. Kandidoz va boshqa qo‘ziqorin infeksiyalarini aniqlash maqsadida maxsus testlardan foydalaniladi.

Rentgen diagnostikasi va konus nurlu kompyuter tomografiyasi (CBCT) jag‘ suyaklari va tishlarning ichki tuzilishini chuqur o‘rganish imkonini beradi. CBCT

yordamida suyak rezorbsiyasi va Paradontal choʻntaklarning holati batafsil baholanadi.

Biokimyoviy qon tahlillari esa gemodializdagi bemorlarning umumiy sogʻligʻi va stomatologik kasalliklarning sabablarini aniqlashda muhim rol oʻynaydi. Kreatinin, mochevina, kaltsiy va fosfor darajalari ogʻiz boʻshligʻi patologiyalarining rivojlanishiga taʼsir qiluvchi omillar sifatida baholanadi.

Klinik diagnostika usullarini qoʻllash stomatologik kasalliklarni erta aniqlash va bemorlarga oʻz vaqtida yordam koʻrsatish imkonini beradi. Bu esa gemodializdagi bemorlarning hayot sifatini oshirish va ularning umumiy sogʻligʻini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Diagnostika natijalarini tahlil qilish va davolash rejasini tuzish

- Bemorning stomatologik muammolari shaxsiy kartaga kiritiladi.
- Kasallikning ogʻirlik darajasiga qarab individual davolash usullari tanlanadi.
- Ogʻiz boʻshligʻining umumiy gigiyenasini yaxshilash boʻyicha tavsiyalar beriladi.

Differensial tashxis

Gemodializdagi bemorlarda uchraydigan stomatologik kasalliklar baʼzan boshqa kasalliklar bilan oʻxshash klinik belgilarni namoyon qiladi. Shu sababli, toʻgʻri tashxis qoʻyish uchun quyidagi kasalliklar oʻrtasidagi farqlarni ajratish muhim:

Kasallik	Asosiy klinik belgilar	Oʻxshash kasalliklar	Differensial tashxis usuli
Uremik stomatit	Oqish-kulrang yalligʻlangan joylar, achishish, ammiak hidi	Kandidoz, herpes stomatiti	Mikroskopik tekshiruv, halitoz testi
Kserostomiya	Ogʻiz qurishi, yutish qiyinligi, shilliq qavat quruqligi	Diabetga bogʻliq kserostomiya	Qon tahlili (glyukoza, HbA1c), soʻlak sekretyasi testi

Parodontit	Milklarning shishishi, qonashi, tishlar harakatchanligi	Gingivit, osteodistrofiya	Paradontal zondlash, rentgenografiya
Osteodistrofiya	Jag‘ suyaklari yumshashi, suyak zichligining pasayishi	Osteoporoz, vitamin D yetishmovchiligi	Biokimyoviy tahlillar (Ca, P, ALP), CBCT

Xulosa. Gemodializdagi bemorlarda stomatologik kasalliklarning diagnostikasi murakkab va ko‘p bosqichli jarayondir. Kasalliklarni erta aniqlash va to‘g‘ri differensial tashxis qo‘yish bemorlarning og‘iz bo‘shlig‘ida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan asoratlarning oldini olishga yordam beradi. Shu sababli, stomatologlar, nefrologlar va umumiy amaliyot shifokorlarining hamkorlikda ishlashi muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kolesov V. A., Petrova L. I. "Nefrologiya va stomatologiya: o‘zaro bog‘liqlik" // Rossiyskaya stomatologiya jurnali. – 2021. – № 3. – S. 45–52.
2. Nascimento M. M., Mitsnefes M. M. "Oral health in end-stage renal disease patients" // International Journal of Nephrology. – 2020. – Vol. 21, No. 2. – P. 112–119.
3. Tishler M., Abtahi M., Shooriabi M. "Salivary changes in patients undergoing hemodialysis: A systematic review" // Journal of Clinical Periodontology. – 2022. – Vol. 49, No. 7. – P. 890–898.
4. Wang L., Liu J., Xie Y. "Paradontal disease and chronic kidney disease: A bidirectional relationship" // Journal of Paradontal Research. – 2021. – Vol. 56, No. 5. – P. 456–469.
5. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. "Nefrologik bemorlarda stomatologik xizmatni tashkil etish bo‘yicha klinik tavsiyalar". – Toshkent: SSV, 2023. – 85 b.